

УДК 338.43:339.9

Корчинський І.О.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Львівського національного аграрного університету***Зеліско Н.Б.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Львівського національного аграрного університету*

МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ВІТЧИЗНЯНОГО АГРАРНОГО СЕКТОРА В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ВСТУПУ ДО ЄС

У статті досліджено теоретико-методологічні і практичні засади підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектора України в контексті євроінтеграційних процесів. Проаналізовано економічні та соціальні передумови зовнішньоекономічних відносин України з європейськими державами в аграрній сфері та сучасні тенденції і перспективи розвитку підприємств аграрного сектора України. Розроблено пропозиції щодо оптимізації способів забезпечення сталого розвитку аграрного сектора на основі структурної перебудови виробництва, поглиблення спеціалізації сільськогосподарських підприємств, формування ринкової інфраструктури, переходу до європейських стандартів якості й безпеки харчування.

Ключові слова: ефективність зовнішньоекономічної діяльності, євроінтеграційний вектор, підприємства аграрного сектора, конкурентні переваги, оптимальна структура експорту.

Корчинский И.О., Зелиско Н.Б. ВОЗМОЖНОСТИ И УГРОЗЫ ДЛЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО АГРАРНОГО СЕКТОРА ВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ВСТУПА В ЕС

Статья посвящена исследованию теоретических, методических и практических вопросов повышения эффективности внешнеэкономической деятельности предприятий аграрного сектора Украины. Проведен анализ тенденций развития внешнеэкономических отношений предприятий агропромышленного комплекса в аграрной сфере, выявлены основные проблемы их функционирования, тенденции и факторы нынешнего экономического развития. Проанализировано состояние и особенности развития внешнеэкономических отношений со странами Европейского Союза.

Ключевые слова: эффективность внешнеэкономической деятельности, евроинтеграционный вектор, предприятия аграрного сектора, конкурентные преимущества, оптимальная структура экспорта.

Korchynskiy I.O., Zelisko N.B. OPPORTUNITIES AND THREATS FOR DOMESTIC AGRICULTURAL SECTOR IN FOREIGN TRADE ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF EU

The thesis investigates theoretical – and – methodological as well as practical grounds for raising the efficiency of foreign economic activity of Ukraine agrarian enterprises in the context of Eurointegration processes. It also analyses economic and social preconditions for external economic relations of Ukraine with European countries in the agrarian sphere and the present-day trends of and prospects for the development of agrarian enterprises in Ukraine. The author discovers the reserves for ensuring the increase in the favourable foreign trade balance by changing the export structure of the oblast's agrarian enterprises.

Keywords: efficiency of foreign economic activity, Eurointegration vector, agrarian sector enterprises, competitive advantages, optimal export structure.

Постановка проблеми. З огляду на значний ресурсний потенціал, вигідне геополітичне положення України, з одного боку, та зростаючий рівень конкуренції на зовнішніх ринках, з іншого, непересічного значення для забезпечення продовольчої безпеки нашої держави набуває стратегія інтеграції до світового економічного простору, насамперед до Європейського Союзу (далі ЄС). Одним з головних векторів зовнішньоекономічної політики України визнана інтеграція до Європейського Союзу.

Прагнення України інтегруватись до Європейського Союзу зумовлює необхідність здійснення важеної державної політики в різних галузях економіки, у тому числі і в аграрному секторі. Така політика спрямовується на розробку комплексу заходів щодо адаптації вітчизняного сільського господарства до вимог і стандартів спільної аграрної політики ЄС. Збалансована і ефективна аграрна політика, яка забезпечуватиме конкурентоспроможність вітчизняного продовольства і сільськогосподарської сировини на світових ринках, повинна стати важливим позитивним аргументом при вирішенні питання членства України в ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для вітчизняної економічної науки проблема інтеграції

України до Європейського Союзу є відносно новою. Проблематика партнерства з Євросоюзом і ряд питань теоретичного та прикладного змісту знайшли відображення в працях В. Андрійчука, В. Власова, А. Гальчинського, Н. Голомші [1], С. Кваші, П. Саблука [2], О. Яценко [5] та ін., в яких розглядаються умови міжнародної економічної інтеграції України до ЄС і загальні питання сучасної глобалізації в господарській сфері. Незважаючи на безумовну значущість проведених досліджень, більш детального вивчення потребують важливі питання організаційного, інституційного, інструментального забезпечення взаємодії України з ЄС. Теоретична і практична необхідність вирішення проблеми обґрунтування напрямів оптимізації міжнародного економічного співробітництва з країнами-членами ЄС обумовлює доцільність проведення окремого дослідження.

Постановка завдання. Досвід інтеграції європейських країн свідчить, що основи цих процесів закладаються на мікрорівні. Теоретичне обґрунтування критеріїв оптимізації міжнародного економічного співробітництва та практичне їх втілення може відігравати важливу стабілізаційну роль, стати прискорювачем зростання економіки країни. Вирішення окремих проблем, пов'язаних з адаптацією вітчизня-

ного аграрного сектора до вимог ЄС є основним завданням даного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ЄС, куди прямує Україна, «аграрна» підтримка на 1 га значно вища ніж в Україні: у 2013 році від 544 євро/га (у 23 рази більша) у Греції до 83 євро (3,5 рази більша) – у Латвії. Таким чином, для забезпечення хоча б мінімальної конкурентоздатності своїх аграріїв у порівнянні із їх колегами з ЄС, Державі Україна потрібно вишукувати додатково як мінімум 40 млрд грн.

Аграрний сектор економіки України впевнено інтегрується до глобального торгового простору. На сьогодні вже пройшло 6 років, як Україна стала повноправним членом СОТ. За цей час збільшення обсягів валової продукції сільськогосподарства склали 26%, аграрний експорт зріс у 1,6 рази, більш ніж у 2 рази покращилося аграрне зовнішньоторговельне сальдо країни. У 2013 році частка аграрної продукції в загальному експорті з України досягла 27%.

Україна є світовим лідером з експорту соняшникової олії, займає друге місце з експорту основних зернових культур, дев'яте місце з експорту м'яса птиці.

В Україні аграрії працюють в умовах, набагато гірших, ніж їх європейські партнери.

Одним з основних факторів, який гальмує розвиток аграрного сектора України є високі ставки банківського кредитування. У рейтингу країн за рівнем процентних ставок Україна «плететься в хвості», поруч з Гондурасом. По суті аграріям, особливо дрібним і середнім, доводиться працювати на банки.

Хронічний дефіцит грошових ресурсів обмежує можливості аграрного сектора в серйозній активізації свого розвитку та модернізації. У зв'язку з високою вартістю кредитних ресурсів, що надаються вітчизняними банками, аграріям вкрай необхідно мати рентабельність значно вище ставки банківського кредитування, а це дуже складно зробити. Так, наприклад, рентабельність вирощування зернових культур у 2013 році склала лише 1,7%.

Таблиця 1
Середньозважені ставки за кредитами по окремих країнах, % (2012 р.)

Назва країни	Ставка, %	Назва країни	Ставка, %
Японія	1,5	Польща	8,7
Австрія	2,5	Молдова	13,3
Німеччина	3,1	Аргентина	14,1
Франція	3,4	Україна	18,4
США	3,3	Гондурас	18,5
Велика Британія	4,2	Грузія	22,1
Італія	5,2	Білорусь	19,5
Китай	6,0	Уганда	26,3

Джерело [3]

Крім цього, держава, піклуючись про вітчизняних споживачів-виборців, вимагає від аграріїв вести стриману цінову політику, фактично покладаючи на них функції соціального донорства щодо решти населення країни. Змушене дотримання таких вимог з боку аграріїв завдає їм значних збитків.

Рівень державної підтримки аграрного виробництва України в рази нижчий, ніж в ЄС. Загальна сума пільг за спеціальним режимом оподаткування ПДВ у 2013 році за очікуваними даними складе 16 млрд грн. Загальна площа всіх сільськогосподарських угідь – 41,5 млн га. Отже, державна підтримка

по ПДВ на 1 га сільгоспугідь в Україні в 2013 році складала 385 грн. або за поточним курсом – € 23,5/га

При цьому в ЄС, куди із своїм аграрним сектором прямує Україна, «аграрна» підтримка на 1 га значно вища. Так, у 2013 році максимальна пряма підтримка сільськогосподарства серед країн ЄС була в Греції – 544 євро/га (у 23 рази більша ніж в Україні), мінімальна – у Латвії – 83 євро (3,5 рази більше), не кажучи вже про субсидії на розвиток сільських територій.

Таким чином, для забезпечення хоча б мінімальної конкурентоздатності своїх аграріїв у порівнянні із їх колегами з ЄС, Державі Україна потрібно вишукувати додатково як мінімум 40 млрд грн

Відсутність такої адекватної підтримки села значно зменшує рівень конкурентоспроможності української аграрної продукції і змушує виробників, особливо в періоди падіння цін на їх продукцію, шукати можливості заощадити на витратах аж до зубожіння.

Таблиця 2
Субсидії у окремих країнах ЄС у 2013 році, €/га

Країни	Пряма підтримка	Розвиток територій	Всього
Греція	544	165	709
Німеччина	346	82	428
Угорщина	312	138	450
Франція	310	47	357
Австрія	236	167	403
Польща	197	120	316
Болгарія	190	130	320
Румунія	92	99	191
Латвія	83	85	168
УКРАЇНА			24

Джерело [3]

Як не прикро констатувати, але останніми роками більшість сільськогосподарських товаровиробників України ще якось підтримують свою конкурентоспроможність за рахунок подальшого зниження рівня оплати праці та соціальних стандартів на селі.

Якщо в структурі валової доданої вартості в цілому по економіці України оплата праці працівників становить 61%, то у сільському господарстві – лише 23%, а абсолютний рівень зарплати в сільському господарстві є найнижчим з усіх видів економічної діяльності.

Останніми роками в аграрному секторі України підвищився рівень агрокультури, збільшилася продуктивність сільськогосподарських тварин, знизилася кількість найманих працівників.

Під впливом цих факторів, продуктивність праці в с/г підприємствах збільшилася в рази. У 2000 році кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах становила 2,8 млн. осіб, у 2012 році їх кількість знизилася в 5 разів – до 560 тис. чоловік.

Отже, у таких умовах український аграрний сектор входить до європейського ринку, який є чи не найбільшим у світі.

Процеси переговорів про підписання ЗВТ з ЄС тривали з 2008 року. За останні роки існує стійка тенденція зростання обсягів торгівлі з ЄС. Зокрема, торговий оборот сільськогосподарської продукцією за останні 12 років збільшився майже в 10 разів.

З 2008 року було проведено 18 раундів переговорів щодо умов торгівлі на ринку ЄС і Україні вдалося виторгувати досить непогані позиції.

На сьогодні, за ініціативою ЄС, у односторонньому порядку уведено лібералізацію доступу українських товарів на ринок Європейського Союзу.

Такий крок з боку ЄС дає не тільки ряд позитивних сигналів для українського бізнесу та іноземних інвесторів, але і дозволяє фізично отримати додаткові вигоди поки що лише окремим українським аграрним галузям і виробникам, які матимуть можливість підвищити рівень конкурентоспроможності своїх товарів на ринку ЄС.

Для українського аграрного сектору відкриття ринку ЄС, особливо в умовах часткового блокування доступу наших сільгосптоварів до РФ, є надзвичайно важливим. За 1 квартал 2014 обсяги експорту аграрної продукції з України до РФ знизилися на 33% або на \$ 165 млн. головним чином за рахунок шоколаду (- \$ 53 млн.), пальмової олії (- \$ 40 млн.), м'яса птиці (-\$15,6 млн.) і сирів (-\$8,7 млн.).

Україна отримала досить пристойні умови щодо лібералізації торгівлі з ЄС сільськогосподарською продукцією. З моменту набуття чинності Угодою ЄС відразу скасовує імпорتنі мита на 83% сільськогосподарських товарів.

Для експорту української продукції в ЄС можна відзначити найбільш перспективні позиції. По продукції рослинництва прогнозується, що додаткові квоти будуть заповнені з першого року набрання чинності Угодою.

У п'ятірку товарів, які вже поточного року можуть отримати істотний приріст в експортній виручці від торгівлі з країнами ЄС, потрапляють: пшениця, кукурудза, ячмінь, м'ясо птиці, та сигарети.

Таблиця 3

Ранжування видів товарів по можливому приросту експортної виручки у торгівлі з ЄС за 2014 рік, млн. дол. США

Показники	Факт за 2013 р.	Можливий експорт до ЄС	Додаткові можливості у 2014 р.
Пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули	27	284	257
М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці	1	79	78
Кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули	1657	1733	76
Ячмінь, ячмінне борошно та гранули	2	62	60
Сигари та цигарки	4	52	49

Джерело [3; 6]

Також слід зазначити, що завдяки встановленню нульових ставок увізного мита, у середньостроковому періоді, значні перспективи мають українські кондитери.

Разом з тим, існують певні ризики щодо експорту тваринницької та переробної продукції, які, в основному, пов'язані із своєчасним виконанням наших зобов'язань з наближення та адаптації законодавства України до законодавства ЄС, у першу чергу, у частині технічного регулювання.

Це, зокрема, стосується проекту базового Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо безпечності харчових продуктів» (№ 3102 від 20.08.2013).

На сьогоднішній день рівень такої гармонізації є недостатнім і становить:

- по сільському господарству – 64%,
- по харчовій промисловості – 40%.

На першому етапі дії Угоди про ЗВТ найбільші можливості отримує саме сільське господарство і за-

гальний експорт її продукції, за сприятливих умов, може зростати із швидкістю 10-12% на рік, у той час як приріст експорту продукції харчової промисловості прогнозується значно меншим. Але після її адаптації до європейських стандартів, експорт продукції харчової промисловості може значно збільшитись.

Звичайно, що перехід на нові стандарти потребуватиме від українських виробників значних витрат, проте в перспективі ці інвестиції стануть запорукою високого рівня конкурентоспроможності вітчизняної продукції та збільшення її експорту. Крім того, таке «вимушено-прискорене» поліпшення якості продукції харчової промисловості значно зміцнить позиції вітчизняних виробників на внутрішньому ринку України.

У контексті євроінтеграційної орієнтації зовнішньої політики України та вступу до СОТ варто розглянути перспективи та небезпеки для вітчизняного аграрного сектора шляхом проведення SWOT аналізу (табл. 4).

Таблиця 4

Можливості та загрози для вітчизняного аграрного сектора в зовнішньоекономічній діяльності в контексті вступу до ЄС

Можливості	Переваги
<ul style="list-style-type: none"> - Цілеспрямованість змін в аграрній політиці з виділенням реальних пріоритетів та наближення національного аграрного законодавства до вимог САП ЄС; - доступ до структурних фондів ЄС для підтримки сільського розвитку; - зміцнення позицій на аграрному ринку ЄС, запровадження спільних правил торгівлі; - раціоналізація державної допомоги аграрному сектору економіки. 	<ul style="list-style-type: none"> - Усвідомлення необхідності та здійснення реструктуризації галузі сільського господарства; - зростання кількості ринково-орієнтованих суб'єктів господарювання; - експортна орієнтованість аграрного виробництва; - достатня наявність робочої сили та професійно підготовлених кадрів в аграрному секторі економіки.
Загрози	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> - Відтік ресурсів із менш розвинених в економічному відношенні країн-членів союзу до більш розвинутих з метою мінімізації витрат; - зростання конкуренції між виробниками країн-членів ЄС; - надмірні витрати бюджетних коштів окремих членів ЄС; - обмежені можливості стандартизації вітчизняної с.-г. продукції; - загострення проблем аграрного сектора та серія банкрутств неефективних підприємств, зростання рівня безробіття. 	<ul style="list-style-type: none"> - Втрата частини вітчизняної сировинної бази; - зростання цін на с.-г. продукцію; - можливість об'єднання окремих фірм країн-членів ЄС, що посилює панування монополій; - невідповідність стандартам якості, безпеки та технічним вимогам окремих видів української с.-г. продукції; - загострення проблем галузі в короткостроковому періоді.

Джерело [5]

Враховуючи можливості та переваги вітчизняного аграрного сектора та його загрози, що можуть виникнути при вступі України до ЄС, можна очікувати на позитивні зрушення в розвитку економіки країни в цілому та її регіонів зокрема.

Європейська перспектива – це ефективний інструмент реформування соціально-економічних відносин в аграрному секторі. Процеси адаптації вітчизняного сільського господарства до умов ЄС бажано здійснювати з урахуванням національних складових. Для цього важливо не копіювати досягнення, здобуті країнами ЄС, а знайти ті пріоритети, розвиток яких може гарантувати синергетичний та кумулятивний

ефекти в економічній і соціальній сферах аграрної економіки [4].

У низці пріоритетів, закладених у доступному євроінтеграційному періоді України, визначено:

- формування сфери суспільних благ як фактору добробуту сільського населення;
- реформування організаційно-правових форм сільськогосподарської діяльності;
- гармонізація стандартів якості та безпеки агропродовольчої продукції до вимог СОТ та законодавства ЄС;
- екологізація аграрного виробництва;
- формування та розвиток біоенергетичних ринків;
- удосконалення системи державної аграрної підтримки;
- виробництво якісної та екологічно безпечної продукції.

Подолання неузгодженості в системах надання державної підтримки агровиробникам між ЄС та Україною вбачається в трьох напрямках:

- по-перше, у формуванні критеріїв відповідності бюджетної підтримки отриманню необхідного економічного та соціального ефекту;
- по-друге, в охопленні державними програмами підтримки якомога більшої кількості господарюючих суб'єктів, у т.ч. й ефективно господарюючих малих та середніх агроформувань, зокрема особистих селянських господарств при одночасному посиленні вимог до якості та безпеки сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього природного середовища, збереження ландшафтів, розвитку сільських територій, доходів та зайнятості сільського населення;
- по-третє, у спрямуванні системи фінансування на підтримку заходів у рамках «зеленої скриньки» та їх реалізація за допомогою еколого- та соціально-орієнтованих програм.

Висновки з проведеного дослідження. Особливості євроінтеграційних процесів в аграрній сфері зводяться до процесу структурного наближення аграрних секторів національних економік на базі утворення спільного ринкового простору сільськогосподарського продовольства, сировини і послуг, поширення міжнародних форм господарювання, зростання компліментарності агропромислових комплексів, узгодження аграрної економічної політики та спільного регулювання господарюючих суб'єктів на основі міждержавних угод. У межах ЄС проводиться спільна аграрна політика, згідно з якою відбувається квотування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, державне регулювання цін, запроваджуються єдині стандарти на аграрну продукцію, ска-

совуються митні збори, що діють між країнами ЄС, та вводиться єдиний зовнішньоторговельний тариф.

Іноземні інвестиції в сільське господарство здійснюються на 99,8% за рахунок суб'єктів господарювання з країн Європейського Союзу, таких як Великобританія, Данія, Італія, Нідерланди, Німеччина та Франція. Основним напрямом діяльності значної частини аграрних підприємств є переробка давальницької сировини.

Прогноз соціально-економічних трансформацій в аграрному секторі за умови вступу України до ЄС визначає передумови та можливі наслідки інтеграційних процесів. Основними перевагами, що може отримати країна в результаті євроінтеграції, є макроекономічна стабільність, збільшення продуктивності аграрної економіки, збільшення обсягів торгівлі сільськогосподарською продукцією, вільне пересування робочої сили, захист прав працівників АПК, реформа соціальної сфери, охорона навколишнього середовища, збільшення доходів сільськогосподарських товаровиробників, покращання інфраструктури села та розвиток сільських територій.

Стратегія розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектора в контексті інтеграції України до світового економічного простору, у тому числі до Європейського Союзу, повинна базуватися на основі оптимізації структури експорту аграрної продукції з урахуванням вимог продовольчої безпеки регіонів, ефективного використання виробничого потенціалу аграрних підприємств регіонів, реалізації конкурентних переваг виробництва окремих видів продукції та досягнення позитивного зовнішньоторговельного балансу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голомша Н.Є. Конкуренентоспроможність сільськогосподарської продукції України та республіки Білорусь на світовому аграрному ринку / Н.Є. Голомша // Інноваційна економіка. – 2010. – № 2. – С. 56-59.
2. Саблук П.Т. Шляхом модернізації. Вибрані статті з питань аграрної економіки / П.Т. Саблук – Кн. 3. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 44.
3. Статистична інформація / Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Файчук О.М. Стратегічне управління інтеграцією аграрного ринку України у світовий на основі методу БКГ // Актуальні проблеми економіки. – 2007.
5. Яценко О. М. Особливості агропромислової інтеграції України в Європейський Союз / О. М. Яценко // Матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. «Наука і освіта 2005». Т. 92: Економіка АПК. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – С. 79-81.
6. <http://minrd.gov.ua/mitna-statistika>.